

ØYSTEIN DAHLE

Dialog med naturen¹

«Pengar er ikkje det største gode,» sier Arne Garborg for lenge siden, «ikkje det nest største heller.» Og han fortsetter:

Ein kan kjøpe seg mat, men ikkje mathug,
dropar, men ikkje helse,
mjuke senger, men ikkje svevn,
lærdom, men ikkje vit,
stas, men ikkje venleik,
glans, men ikkje hyggje,
moro, men ikkje glede,
kamerater, men ikkje venskap,
tenarar, men ikkje truskap,
gråe hår, men ikkje ære
rolege dagar, men ikkje fred.

Ingen har senere på en mer elegant måte trukket opp det viktige skille mellom kvalitet og kvantitet, mellom det fundamentale og det materielle. Og senere er penger blitt det største godet. Penger er idag mer enn et betalingsmiddel. Det er den overordnede verdiskala. Kan ikke en verdi måles i penger, opphører den å ha verdi.

Mange av oss trodde nok at naturopplevelser var selvstendige verdier høyt oppe i verdihierarkiet, hevet over vår materielle verden og langt utenfor pengebegrepets grenser. Men hva gjør da moderne ressursøkonomer? Jo, de vandrer inn i nasjonalparken for å intervju de glade fjellvandrere, jegere og fiskere. Hva ville de vært villige til å betale dersom adgang til naturopplevelsene krevde inngangsbillett? 1000 kroner pr. dag sier noen, 1200 strekker noen entusiaster med tykkere lommebok seg til, mens ungdommen strekker seg til 500 kroner pr. dag uten at begeistring er mindre. Med en viktig antagelse om at intervjuobjektene er representative, vil en relativt enkel multiplikasjon med antallet glade vandrere fastsette nasjonalparkens opplevelsesverdi til 4,3 millioner kroner pr. år, kanskje litt forbehold om pluss eller minus, men ressursøkonomene har fanget friluftslivets opplevelsesverdi i pengetettet. Og noen av oss kan felle en tåre. Det er rett og slett for primitivt, for lite forståelsesfullt og for hensynsløst. Selve konseptet er galt. Er for eksempel naturopplevelsen konjunkturavhengig? Og ha med alle dem som ikke er i nasjonalparken det året, kan det ikke tenkes at man er villig i prinsippet til å betale for at opplevelsesmuligheten skal eksistere? Men først og fremst: Hva med alle dem som ennå ikke eksisterer, de som i fremtiden skal glede seg over den natur vi har klart å bevare? Selv en slik problemstilling bringer ikke økonomene ut av balanse. Fremtidige generasjoners betalingsvillighet har ingen innflytelse på dagens opplevelsesverdi, sier økonomene triumferende fordi tidsverdien av penger gjør at fremtidige beløp har liten verdi idag. I økonomiens kompliserte språk taler man om

¹ Tidligere trykt i *Det verdifulle. Spørsmål og ideer*, utgitt av Verdikommisjonen, Oslo, 1999, s. 66—71.

neddiskontering til nåverdi, og nesten uansett rentefot blir store beløp om 50 år gangske små idag. I fortvilelse over rentefotens urimelige konsekvens fristes man til å hevde at kanskje er begrepet rentefot vår tids største miljøproblem, for i realiteten tar rentefoten «stemmeretten» fra fremtiden i økonomiske spørsmål.

Naturopplevelse burde ikke ha noe med penger å gjøre, men når velskolerte fagfolk lar seg friste til å beregne naturopplevelsesverdi, er det fordi det man kaller sivilisasjonspresset på naturen, kun lar seg bremse dersom en kan identifisere økonomiske motkrefter, og da leter man altså etter metoder for å beregne opplevelsesverdi. Et sykt påfunn i en syk verden. På tilsvarende vis vil vassdragsnaturens overveldende kraft måles i kilowatt-timer heller enn som skjønnhetsinntrykk. I vannkraftdebattens hete ble det i et av de viktigste fagforum sagt at vann utenom turbinene var bortkastet vann. Tenk det: bortkastet vann.

Naturvern er en erkjennelse av at naturen må beskyttes. Mot hvem? Mot oss selv, naturligvis. Menneske og natur er på kollisjonskurs. Dersom vi tenker oss et intelligent vesen utenfor vår egen klode med oversikt over de vesentlige globale utviklingstrekk, tror jeg det ville ha beskrevet situasjonen som ytterst foruroligende. Det er grunn til å anta at det ville ha uttrykt forundring over at jordboerne med så åpenbar teknisk innsikt og evne hadde så stor mangel på biologisk og økologisk forståelse: Enkeltmennesker som utvilsomt var avanserte på sine spesialområder, hadde begrenset evne til å føre faglige samtaler på tvers av faggrensene. Dermed oppstod en kritisk mangel på helhetsforståelse og en svikt i erkjennelsen av naturens tålegrenser. Det er grunn til å anta at det ville ha konkludert med at denne vakre planeten ble behandlet som om den var på opphørssalg.

I debatten om klassisk naturvern de siste tiårene ser vi at estetiske hensyn og hensynet til naturopplevelse ikke har hatt tilstrekkelig argumentkraft. Samfunnsdebatten har vært preget av kvantifiserbare verdier, av økonomi og konsum. Naturvernere har motvillig måttet innrømme og erkjenne at det har vært svært vanskelig å trekke opp en verdidebatt der naturvern hensynene hadde egentyngde. Men den aller viktigste erkjennelse er utvilsomt at naturvern på kort og mellomlang sikt er menneskevern på lang sikt, eller for å si det på en annen måte: Friluftsliv er ikke bare en hobby eller en fritidsbeskjeftigelse, friluftsliv er en livsstil.

Idag trenger det moderne menneske den uberørte natur for å hente inspirasjon, livskraft og livsvilje. Ekte naturopplevelse består i å se naturens mangfold og storhet i de minste detaljer. De av oss som har hatt gleden av å se issoleien i snøkanten høyt til fjells, behøver hverken å være økolog eller botaniker for hemningsløst å begeistres over livets overdådige skjønnhet og livskraft. Når vi står som et ydmykt vidne til livets ukuelighet og vilje, føler vi samtidig et ansvar for at livsbetingelsene ikke forringes. Aasmund Olavson Vinje sa:

Det kjære liv i allting er å sjå;
det slår seg ned, så snart det finnst eit strå.
Og jamvel her inn med den kalde snjo
stend blomen med sin livsens glad og glod.

Ansvar er nøkkelbegrepet i alt natur- og miljøvern i videste forstand. I tillegg til ansvarsfølelsen kommer hengivenheten til naturen, eller for å si det enda sterkere: Kjærligheten til naturen. Naturvernet blir viktig i en ny sammenheng: Ikke for å sette av «oaser» i en verden i oppløsning, men for at fungerende natursystemer kan

inspirere mennesker i den edleste form for friluftsliv til å finne de verdier som bidrar til å endre våre grunnholdninger.

Vi er opplært til å gjøre det som lønner seg. Derfor er det et økende dilemma at det som lønner seg på alle plan, privatøkonomisk, bedriftsøkonomisk og nasjonaløkonomisk, henger sammen med en adferd de aller fleste skjønner ikke er opprettholdbar, eller *bærekraftig*, for å ha sikret at også dette begrepet er med i tankeprosessene. Stadig flere av oss opplever hvor kompliserte problemstillingene er, hvor innvevet vi er i kulturbetingede tankemønstre, i hvilken grad tilværelsen har fått en materiell orientering, og hvor lite vi vet — eller skal vi heller si: Hvor mye vi ikke vet.

I vår moderne verden er selv ikke de enkleste opplevelser umiddelbart tilgjengelige. Vi må læres opp, eller lære opp oss selv. Den moderne utvikling er umerkelig i ferd med å forandre oss. Vi er på vei til å bli godværsmennesker, vi skremmes av det primitive, og vi viker tilbake for det slitsomme. Vi innretter oss slik at vi har fjernsyn på hytta, at vi har så mye å dra med oss at vi trenger snøscootertransport, at vi trenger kjøleskap og elektrisk lys, mens skumringstimen regnes som bortkastet tid.

Når forholdet mellom mennesket og naturen forandrer seg, skyldes ikke dette at naturen forandrer seg. Vi forandrer oss, og det blir vanskeligere for oss å komme på talefot med naturen. Men hvorledes taler nå egentlig naturen til oss? Naturen kommuniserer med oss gjennom det mottagersystem vi er utstyrt med, det sinnrike og geniale mottagersystem som kalles sansene våre. Og kanskje oppdager vi at sansene er koplet til følelsene, og at ord ikke er nødvendige. Ord er et menneskeskapt redskap for blant annet å formidle sansenes opplevelse av naturen. Vi har alle opplevet at ord representerer en begrensning. Når vi skal formidle en naturopplevelse som har vært viktig for oss — en soloppgang, en solnedgang, nordlys eller måneskinn, fuglekvisper, blomsterduft — til mennesker som står oss nær, merker vi hvorledes ordene ikke makter å representere opplevelsene, uansett superlativer og begeistring i stemmen. Men når to mennesker har den samme naturopplevelsen, blir ord overflødige: Følelsene og sanseapparatet til to mennesker vibrerer i takt, opplevelsene blir forsterket fordi de deles direkte med noen. Det jeg forsøker å formidle, er at ord bare unntaksvis henvender seg til følelsene, normalt går ordene til et intellektuelt sorteringsrom for tolkning og lagring. Hvis ordene presenteres i form av lyrikk eller ledsages av musikk, vil kombinasjonen finne vei til følelsenes mottagersystem. Det alvorligste miljøproblem i vår moderne materielle verden er at kommunikasjonen med naturen vanskeliggjøres, sansene er mindre aktive, følelsene engasjeres sjeldnere, den naturlige dialogen svekkes.

De fleste av oss har syn og hørsel og luktesans, men det utrolige mangfold av signaler og opplevelser som naturen rundt oss tilbyr sanseapparatet, rekker ikke frem til moderne mennesker. Og det en moderne ungdomsgenerasjon ikke fanger opp gjennom sanseapparatet, vil de heller ikke vite at de går glipp av.

På mange måter kan denne problemstillingen sammenlignes med en situasjon der en person befinner seg i et rom uten radiomottager. Det hjelper ikke vedkommende at det rom personen befinner seg i, er «fullt» av elektromagnetiske bølger som er bærere av verdens flotteste musikk. Denne musikken er utilgjengelig fordi mottagersystemet er ute av drift eller ikke eksisterer. Hva man går glipp av, er umulig å ha noen oppfatning av. Tilsvarende vil svekkelsen av sanseapparatet

vanskeliggjøre dialogen med naturen, og med et svekket sanseapparat er følelsene også mindre aktive.

En dialog er imidlertid mer enn å motta impulser. En dialog er kommunikasjon. Og kommunikasjon er krevende, selv mellom mennesker som har et felles språk. I en meningsfylt kommunikasjon handler det ikke bare om hva et menneske tror det har sagt, men om hva mottageren tror det har ment. En dialog inneholder mye tolkning. Dialogen vil så langt mulig forsøke å kvalitetssikre — med bilder og ord — et budskap, et innhold, en mening.

Med naturen er dialogen enda mer krevende fordi naturen formidler ikke bare skjønnhetsinntrykk som i mottagerapparatet omdannes til opplevelser og livskvalitet. Naturen formidler også et budskap, hvor ord erstattes av bilder, hvor komma og utropstegn er lukt og lyd, hvor uttrykksformene hele tiden varierer. «Se meg,» roper naturen, «ta vare på meg, ikke overse hva jeg betyr for dere, husk jeg gir dere livet.» Vi taler om biologisk mangfold og økologi, om botanikk og landskapestetikk, men med hvert ord og begrep verdsliggjør vi det guddommelige, fornedrer vi det ubeskrivelige og forminsker det gigantiske. Naturen taler til oss på alle bølgelengder og med alle formidlingsspråk nettopp fordi naturen er rundt oss, i oss og over oss.

Friluftsliv har noe med alt dette å gjøre, friluftsliv gjør noe med oss som mennesker; det er fullt av glede, fullt av ydmykhet i forhold til naturens overveldende mangfold og fullt av takknemlighet for at en kan oppleve alt sammen. Naturopplevelse er et alternativ til materiell behovtilfredsstillelse, og derfor er friluftslivet samtidig grobunn for et verdigrunnlag som har alle de elementer i seg som gir håp om en anderledes fremtid. Livskvalitet og samfunnskvalitet må være utviklingsmål, og intet utviklingsmål kan forsvares uten at forholdet menneske — natur er harmonisk og vårt biologiske livsgrunnlag beskyttes og forsvares.